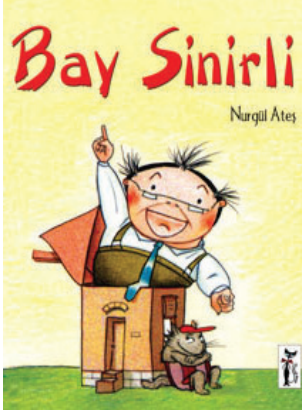

Bir Politik-Psikolojik Fenomen Olarak *Bay Sinirli*

Murat BATMANKAYA*

Kimilerince bencil, soğuk, kimilerince de şizofrenleri, saf bireysel arzu akışı üreten, dolayısıyla kapitalist kodlamanın dışında kalan devrimciler olarak tanımlayan Fransız düşünür Gilles Deleuze, Felix Guattari'yle birlikte yazdığı “Bir Molekülün Hatıraları” adlı makalesinde, “hayvan-oluş birçok durumdan sadece biridir. Kendimizi, aralarında belirgin bir düzen ya da gelişme saptayabileceğimiz oluş bölütlerinin içinde buluruz: kadın-oluş, çocuk-oluş; hayvansal, bitkisel ya da mineral oluş; her türden moleküler birim oluş, parçacık oluş. (...) Şarkı söylemenin ya da beste yapmanın, resim yapmanın, yazmanın,

bu oluşları ortaya çıkarmaktan başka bir amacı olamaz.” ve “oluş, bir şeyi ya da birini taklit etmek, kendini onunla özdeşleştirmek değildir” der ki, yıllardır çocuk yazınında görülmeyen yahut önemsenmeyen bir düğüm birden çözülür gözümde: bizde bir yazarı yazmaya iten en temel dürtü (güdü) beğenilme arzusudur; abartarak söylersem, Sait Faik’in *Haritada Bir Nokta*’ta söylediği gibi “yazmasam deli olacaktım” hâli değildir. Bundandır ki, kült kabul edilen eserlere atıflarla yürür metinleri; elleri ayakları söylencelerin, masalların, mesellerin içinden hiç çıkmaz; ille de yarattıkları kahraman (ki kendisiyle ortak yönü çoktur) sevilesi, övülesidir, pek bir meziyetli, pek bir şahsiyetlidir. Yani bizde yazar dediğimiz, Deleuze’ün sözünü azıcık esnetirsek, henüz oluş kaygısı bile taşımadan, tanrı seviyesine yükselen, böylelikle de öldürdüklerinin takdir

edilmesini haklılıkla talep eden hüviyetindedir. Bunu çocuk yazınına, özellikle fabl tabiatı taşıyan metinlere indirirsek, insanlık tarihi boyunca sürekli değişkenlik arz eden hayvanla ilişkimizi, kâh küstahça, kâh korkakça, kâh hoşgörü, müsamaha eşliğinde, kâh paternalist üslupla, ama daima ötekileştirerek kurmaya taşıdığımızdan, arz edilen kurmacaların çoğu, yazarın zafiyetini dışavuran cılk yaradır.

Mutlu Dünya Sokağı

Nurgül Ateş’in *Bay Sinirli*’si, işte bu ahval içinde denebilir ki, bizi çevreleyen evreni yorumlama hevesimizi, kahramanlarına yazınsal bir anlam kazandırarak taçlandırıp; insan-hayvan ilişkisini “av” ve “sürü” kavramlarının dışına taşıması, simgesel düzlemde bambaşka bir hayatı inandırıcı kılması ve her iki ‘taraf’ı da içsel değerler düzleminde yenden okuması açısından fevkalade mühim bir eserdir. Üstelik tüm bunları, doğal bir oluş

* Yazar, editör.

süreci içinde tanrıçalığa soyunmadan vermesi, verirken (yazarken yani) bireysel esenliğe dayalı yeni bir oluş türetmesi (özgün bir *Mutlu Dünya Sokağı ve sakinleri*), hikâyenin bildik, güven verici havasına rağmen, kolay tüketilemeyen, her daim yeniden şekillenmeye müsait bir ‘derin yapı’ (Chomsky) arz etmesi hayranlık vericidir.

Bay Sinirli, hâkim bir çizgide ilerlerken, hikâyeye dâhil olan kahramanlar ve onların beraberlerinde getirdikleri sayesinde zenginleşir; tıpkı baskın bir enstrümana belirli yinelemelerle yeni bir enstrümanın katılması ve nihayetinde çoklu bir bütünlüğe, senfonik bir yapıya ulaşması gibi...

Hikâyenin iki ana kahramanı vardır: Bay Sinirli ve Kedicik. Bunlar birbirine mekânsal (tek katlı bir evde yaşarlar) yakınlık içinde, ne var ki, karakter bağlamında hayli mesafelidirler. Kedicik, “çok hoşgörülü ve cana yakın”, “hayattan tat almasını bilen” gülyüzlü bir hayvandır. Bay Sinirli ise hırçın, “herkese ve her şeye kızan”, kimsenin kendisiyle konuşmak istemediği bir insan... Daha bu ilk adımda insan-hayvan arasındaki hiyerarşi bozulmuştur: Biri diğerinin sahibi değildir. Biri diğerine tabi değildir. Buna, yaygın ve materyalist yaklaşımla ‘zıtların birlikteliği’ yakıştırması uygun düşse de, muhteva tastamam böyle değildir; değildir çünkü, bir iyi-kötü, güzel-çirkin, korkak-cesur keskinliği yoktur hikâyede. Keskinliğin yokluğu, kuşaktan kuşağa geçen anonim (halk hikâyeleri, masallar vs.) sözel yapıyı yerle bir eder. Heraklit’ten Hegel’e savunulagelen yapıya, başka bir deyişle zıt görünümünün uyumlu dengesi bireysel yahut evrensel gelişmeyi, mutluluğu temin eder düşüncesine ayak diremektir aslında bu. Hayata kesitsel baktığımızda, yani burada, karşılıklı ikiye sayıları hayatın bir enstantanesi kabul ettiğimizde, materyalist/metafizik felsefenin ‘yanlış’ olmadıklarını, ama ‘eksik’ olduklarını söyler bize *Bay Sinirli*. Mesela Bay Sinirli asabidir, ama kötü değildir; kavgacı gözükür, lakin özür dilemesini de bilir... Onca hiddete, hırçınlığa rağmen nefret beslemez kimseye. Egosu yüksek denemeyecek düzeydedir. Çocuksu yahut çocukçadır ruhu. Nasıl anaokullarında kendilerine, “Oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaş!” dediğinde, kısa bir tereddütten sonra hoşnutlukla oyuncaklarını paylaşırsa çocuk yahut “Çok para verdik bu oyuncuğa. Arkadaşlarına verip de kırma...” dediğinde de, benzer şekilde bu telkine uyarırsa, Bay Sinirli de öyle yapar. Kedicik’in “kimse seni sevmiyor”, “herkesi huzursuz ediyorsun”, “paylaşmayı bilmiyorsun”, “duygusuzsun”, “kimseye değer vermiyorsun” türlü yargılamalarına, “yanılıyorsun”, “ben kuralları uyulsun istiyorum”, “herkes birbirine sevgi, saygı beslesin”, “kimse kimseyi huzursuz etmesin” şeklinde itiraz etmesine rağmen hatasını anlamakta gecikmez ve ağlar.

Amaçsız Acı, En Derin Duygudur

Ağlamak ciddi bir ipucudur ruh arkeolojisine meraklılar için. Bay Sinirli’nin ağlaması Julio Cortazar’ın (*Açıklayıcı Bilgiler El Kitabı*) ortalama yahut sıradan ağlama dediği türden, yani yüzün baştan başa büzüldüğü, gözyaşı ve sümükle beraber sesin kısıldığı üç dakikalık bir ağlama değildir. Avuç içiyle yüzünü kapatır, anlık bir refleks olarak; ne ki çocuksu bir ruha sahipliği, kollarından biriyle yüzünü kapatıp odasının yolunu tutmasına sebep olmaz (oluş + değişim). Kendisini uyanlarla burun buruna ve herhangi bir konuğa, örtücü / saklayıcı bir uzva ihtiyaç duymadan uluorta ve cesurca bir ağlayıştır onunki. Samimi ve sahipliği buradadır tam da... Çekincesizliğinde.

Doğrudur; Bay Sinirli güle oynaya işine gitmekte olan, yürürken de bahçesinden kopardığı elmayı avucunda neşeyle sektirip hareketli bir şarkı mırıldanan Neşeli Ayak’ı azarlamıştır, “Sabahın köründe bu ne gürültü! Dinlemek zorunda mıyız seni?” şeklinde. Doğrudur; köpeği Dobişko’yla dans ederek okuldaki gösteriye hazırlanan Tatlı Kız’ı, “Bu

ne böyle rap rap! (...) Çekmek zorunda mıyım bu gürültüyü? ” diye celallenip haksız yere suçlamıştır. Doğrudur; yeni tanıştığı Süslü Teyze’ye (ki bir kuştur) öyle bir öfke kusmuştur ki, sesin şiddetinden Süslü Teyze’nin şapkası başından uçmuş, ayakkabısının teki ayağından fırlamıştır. Başka örnekler de mevcut hikâyede, lakin hiçbirinde acımasızlık yok. Bu ilginç! Çocuksu ruha sahip olduğunu iddia ettiğimiz hırçın, öfkeli, asabi adamda, gündelik hayatın içinde, bilhassa da çocuklarda sık sık gözlediğimiz, kendinden zayıf, çaresiz hayvanlara kötü davranma, işkence etme ve bundan haz alma eğilimi yok. Hayvan hakları gibi laubali, hikâye için pek lüzumsuz bir sapağa da uğramadan, belki bilinçle, belki bilinçsizce Nietzsche’nin elini sıkarak Nietzsche’ye ayak direyerek: “Bütün çağların derin düşünen zihinleri, hayvanlara karşı acıma duymuşlardır, çünkü hayvanlar yaşamdan acı çekerler ve acı çekişin iğnesini kendilerine döndürüp kendi varlıklarını metafizik olarak anlama güçleri yoktur. Amaçsız acı çekme görüntüsü, en derin duygunun kaynağıdır.”

Acımasız değildir Bay Sinirli, nasıl ki egosu yüksek değilse, empati yoksunu da değildir. Yalnızca bir uyarana (Kedicik) ihtiyaç duymaktadır. Kaldı ki, Kedicik dışında da kendisini uyaranlar vardır. Hem de başta mağdur olarak gördüğümüz karakterlerdir bunlar: Neşeli Ayak, mahcubiyeti ve sessizliğiyle direnir Bay Sinirli’ye. Tatlı Kız, dil çıkarak daha asice bir tavır sergiler. Süslü Teyze, en sert karşı çıkandır; kuş dilinde söylediği şeylerle bir kuş sürüsünü harekete geçirip Bay Sinirli’yi serseme çevirtir.

Hayatın her enstantanesinde, yani kitaptaki her karşılıklı sayfada bir diyalektik hâkimdir. Karşıtlıkları kullanarak akıl yürütmelerde bulunur yazar. Bas bas bağırmanın, bak ben neler yapıyorum demeden üstelik. Diyalektiğin iki temel kavramı ‘oluş’ ve ‘değişim’in altını çizerek hem de...

Başkalarının Zaafi, Onun Mahareti

Eğri oturup doğru konuşalım: Bir insana baskı uygulamak, onu özgürlükten mahrum bırakmaktır. Kedicik, Bay Sinirli’ye sözel baskı uygulamaktadır. Bu, hemen, hem de hiç düşünmeksizin itiraz edilecek bir noktadır kimileri için. Lakin edebiyat, her sürüldüğünde başka mahsulün alındığı bereketli, uçsuz bucaksız bir tarladır. Mahsulün kalitesi ve oranı, kullanılan araç kadar kullanana da bağlıdır. Nurgül Ateş, edebiyat yapar gibi yapmamaktadır edebiyatı. Hayattan çalınmış yahut ödünç alınmış diyaloglarla örmekte hikâyelerini... Oysa ne kadar tehlikelidir diyalog. Her an sırtabilir yazdıklarınız. Ayıplarınız gözükebilir her an... Başkalarının zaafi, onun maharetine dönüşmüş vaziyette *Bay Sinirli*’de. Bundandır ki Bay Sinirli’yi özgürlüğü elinden alınmış bir zavallı olarak görmüyorsunuz. Daha da ilginç, Kedicik bir hiza da vermiyor Bay Sinirli’ye... İdrak etmesini sağlıyor sadece. Hani şu *sapere aude* (bilmeye cesaret et) dedikleri, eli Spinoza’ya kadar uzanan rasyonel gereklilik giriyor devreye. Pekâlâ biliriz ki, korkular, ön yargılar cahillikten kaynaklanıp mitlere dönüşür zamanla, eğer giderilmez yahut fark edilmezse... Kedicik, bir iki cümle ile farkındalık yaratıp, gerisini rasyonel gerekliliğe bırakıyor. Böylelikle de bilgi, tüm mantıksızlıkları ortadan kaldırarak özgür kılıyor kişiyi / kişileri. Ve tüm bunlar, edebiyatın koşu alanında yapılıyor.

Birden öfkelenen, çabuk teselli edilebilen, sürekli kendiyile didişen, sürekli başkalarının iyiliğini isteyen, kaygılı, gayretli, hüznü... Bir sosyal-politik-psikolojik fenomendir Bay Sinirli. Olgunluk içinde olgunlaşmamıştır sanki. Bitmemiş bir inşaattır... Tamamlanmamış bir proje (Habermas) ... Bir bilmece... Gün içerisinde öfkesine yenik düşen, gördüğü herkesi, haklı haksız ayırt etmeksizin azarlayan, onlara kaba davranan, üstelik tüm bunları mahallenin huzuru adına yapan, yaptıklarının neye tekabül ettiğini

idrak etmekten mahrum bu kişi, Agrippa'nın sözünü ettiği mikrokozmos 'karışım'ın gel-
gitiyle içten içe mücadele eder. Kişiliğin oluşumuna katkıda bulunan bu karışım, homojen
değildir çünkü. Makrokozmos olayların etkisindedir ayrıca... Böylesi kişiler, sezgi ve
imgelem gücü yüksek olsa da, denge sorunu yaşarlar sık sık. Gece başka, gündüz başka
davranabilirler. Güteryüze hiddetle karşılık verebilirler. Lakin aynı insan, suçunu yüzüne
vurandan gurur yapmaksızın özür de dileyebilir... Ruh ve bedeni, yaşamın ağırlığı altın-
dadır. Yalnızlık ise yumuşak karnıdır.

Neredeyse Dışlanmış, Neredeyse Tutunamayan

Sokrates, diyaloglarından birinde, insanların "kendilerine özen göstermelerini",
"kendilerini tanımalarını" ister (Alkibiades diyalogu). Amaç, insanı bulmadır burada. Dış
dünyadan iç dünyaya dönmedir. Nurgül Ateş, aslında her şeyi bilen, ancak bildiğini bil-
meyen yahut sık sık unutan ve bundan ötürü de yardıma, birine ihtiyaç duyan insanı (Bay
Sinirli) betimlerken, abartıya kaçmadan birkaç sekans yaratmıştır hikâyede. Bu sekanslar
aracılığıyla Bay Sinirli kendini bulmuştur! Bay Sinirli'nin kendisini bulması, kendisi-
ni tanıması, yani bildiklerini anımsaması için Kedicik kullanılmıştır. Ama Kedicik, Bay
Sinirli'nin aynasıdır da aynı zamanda.

Müthiş bir alegori...

Sükûnet içinde bir *Mutlu Dünya Sokağı*. Huzurlu sakinleri... Düz bir çizgiden süren
hayat... Ve birden suyu bulandıran bir damla: Bay Sinirli! Ona azar, buna azar; nihayetin-
de Kedicik tarafından bizzat maruz kalınan bir azar... Çarçabuk yapılan bir muhasebe...
Ve özürle sonuçlanan, affedilmesi sonucu Bay Sevimli'liğe kadar uzanan saptırılmış kari-
yer (!) hikâyesi... Ne çok benzeri vardır bunun hayatta. Ama Nurgül Ateş, hayatı kopya-
lamıyor, yazarlık burada devreye giriyor işte. Benjamin'in sözünü dinler gibi hakikati en-
kazda arıyor. Kırık dökük parçalarda... Henüz başta, Bay Sinirli'nin tarif edildiği üçüncü
sayfada anlıyoruz bir tuhafılık olduğunu: O, bir antikahramandır sanki; gerçek adını kim-
senin bilmediği ve kimsenin kendisiyle konuşmadığı. Uykusu hafif, dişlerini gıcırdatan,
hayalperest, meraklı biri... Şaşkın, patavatsız, düzen düşkünü bir düzenbozan... Nere-
deyse dışlanmış, neredeyse bir tutunamayan... Bir enkaz yığını... Ve hikâye bu yığından
inşaya dönüşüyor. Geçirdiği değişim süreci, onu Bay Sinirli'den Bay Sevimli'ye taşıyor.
İşin güzel tarafı; sıradan okur, yalnızca hikâyenin vitriniyle dahi 'tatmin' olurken, içinde
tekrar tekrar okuma aşkı doğururken, derin yapıda ciddi bir birey ve toplum eleştirisi geti-
riliyor: Kişileri bağlamlarından kopartarak değişmez, esnemez kalıp içinde düşünmeyin!

Zengin ve Yoksul Döşenmiş Odalar

Bay Sinirli, yanlış anlamalar ve yanlış yorumlamalar üzerine bir komediya gibi de
okunabilir arzu edilirse. Ama bu, kaldıramayacağı bazı sorumluluklar da yükler ona. Zira
komedyalar, basmakalıp tiplere yapılan şakalardan oluşur çoğu kere. Elimizdeki metin
ise bu sığılığı edebî derinliği ve dilsel yetkinliği ile aşmış vaziyette. Bundandır ki, tekrar
ve tekrar okunduğunda değerinden bir şey yitirmediği gibi, ilk okumalarda fark edil-
meyen odaları, zengin yahut yoksul döşenmiş odaları keşfedebilmekte okur (bir eserin
okundukça tükenmemesi ne güzel!).

Kalabalık bir kadroya ve sınırlı sayfaya rağmen böylesine yoğun bir metni, her
yaştan okurun hazla okumasını mümkün kılan sihir, sanırım yazarın kendisini değil de
edebiyatı ciddiye almasında gizli. Korkum, ilk eserinde Bay Sinirli gibi bir kahraman yar-
atmayı başarmış bir yazarın, çarçabuk kendisine yenik düşmesidir. Sevincim ise *Korkak
Tavşan* adlı kitabında bu tehlikeyi beklenmedik şekilde bertaraf etmesi...